

DIGITĀLĀ SATURA NODOŠANA APMAIŅĀ PRET PATĒRĒTĀJA PIEKRIŠANU PERSONAS DATU APSTRĀDEI

PROVIDING DIGITAL CONTENT IN EXCHANGE FOR CONSUMER CONSENT TO PROCESSING OF PERSONAL DATA

Zanda Dāvida, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

In recent decades, the Internet and the development of digital technologies have promoted the appearance of new digital products. New business models have emerged, in which digital content or digital services are also provided, and in exchange for these, the consumer does not pay a fee but instead provides personal data to the trader. Different forms of such business models are used in a considerable part of the market. This issue was recognized by the EU legislator when drafting Directive 2019/770 on certain aspects of contracts for the supply of digital content and services. The author of the paper will analyse the implementation of Directive 2019/770 and its effects in the field of contract law in Latvia, in cases where the consumer does not pay a fee but provides personal data to the trader. The aim of the paper is to evaluate the implementation provisions and to identify potential gaps in the regulation in the analysed area, and, finally, to assess whether the goals of the Directive are achievable.

Atslēgvārdi: Direktīva 2019/770, personas dati, patērētāja piekrišana, Latvijas civiltiesības.

Keywords: Directive 2019/770, personal data, consumer consent, Latvian civil law.

Ievads

Pēdējās desmitgadēs internets un digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas ir būtiski manījušas sabiedrību – gan mūs kā individuus, gan saimniecisko darbību. Šis pārmaiņas noris lielā ātrumā un pārnacionālā mērogā, kas līdztekus ieguvumiem rada sarežģītus tiesībspolitiskus jautājumus un ietekmē nacionālo valstu tiesību tradicionālās vērtības. Eiropas Savienības dalībvalstis saskaras ar līdzīgām problēmām, taču to rīcībā esošie valstiskie instrumenti ir ierobežoti, lai ļautu tām efektīvi atrisināt visus jautājumus par šo pārmaiņu procesu. Pētījumi apliecina, ka patērētāji katru gadu ietaupītu ap 11,7 miljoniem eiro, ja varētu tiešsaistes pirkumus veikt no visa Eiropas Savienības preču un pakalpojuma klāsta. 61% patērētāju uzticas savas valsts tiešsaistes pārdevējam, bet tikai 38% uzticas citu ES valstu

pārdevējiem.¹ Redzot, ka nacionālajā līmenī digitālās tehnoloģijas netiek pilnvērtīgi izmantotas un problēmjautājumu risinājumi nav pietiekoši efektīvi, Eiropas Komisija izstrādāja un 2015. gada 6. maijā publicēja Eiropas Digitālā vienotā tirgus stratēģiju.² Tās mērķis bija radīt tādus tirgus apstākļus, kas ļauj patērētājiem un uzņēmumiem pilnvērtīgi izmantot interneta un digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas. Lai sasniegtu šo mērķi, stratēģijā tika izvirzīti trīs veicamo darbību virzieni, kur viens no tiem paredzēja izstrādāt tādu normatīvo bāzi, kas veicinātu patērētāju labāku piekļuvi digitālajām precēm un pakalpojumiem visā Eiropā. Lai likvidētu šķēršļus pārrobežu darbībām tiešsaistē un veicinātu patērētāju iepirkšanos kopējā Eiropas Savienības telpā, tika uzsvērts, ka šim nolūkam ir steidzami jāmazina būtiskākās atšķirības starp tiešsaistes un bezaistes vidi. Šī iniciatīva rezultējās ar divu savstarpēji saistītu patērētāja pirkuma direktīvu – Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/771³ (turpmāk – patērētāja pirkuma direktīva) un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/770⁴ (turpmāk – digitālā satura direktīva) – pieņemšanu. Minētās direktīvas dalībvalstīm ir jāpārņem līdz 2021. gada 1. jūlijam, bet to piemērošana ir jāsāk ar 2022. gada 1. janvāri. Ņemot vērā minēto, Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija ir sagatavojusi likumprojektu “Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā” (turpmāk – Likumprojekts).⁵ Lielākajai daļai dalībvalstu, tai skaitā Latvijai, direktīvu pārņemšana rada jaunus izaicinājumus. Proti, no vienas puses, ir aktualizējies jautājums, kā nodrošināt direktīvu atbilstošu un korektu pārņemšanu nacionālajos normatīvajos aktos un, no otras puses, kā nodrošināt jaunā regulējuma sistēmisku atbilstību civiltiesībām, personas datu aizsardzības tiesībām un jau esošajam patērētāju tiesību aizsardzības regulējumam nacionālajā valstī.

Ņemot vērā raksta apjomu un darba autores interesi, pētījuma objekts ir sašaurināts līdz digitālā satura direktīvas piemērošanas jomai, kas ir regulēta direktīvas 3. panta 1. punkta 2. teikumā. Raksta mērķis ir noskaidrot digitālā satura nodošanas apmaiņā pret patērētāja piekrišanu personas datu apstrādei darījuma fenomena spēju iekļauties Latvijas civiltiesībās. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, darbā ir izmantotas šādas zinātniski pētnieciskās metodes: gramatiskā, teleoloģiskā, sistematiskā (izprotot normatīvo regulējumu un analizējot tiesību mijiedarbību), salīdzinošā (salīdzinot dažādos avotos paustos zinātnieku viedokļus), analītiskā (analizējot dažādu veidu avotus), deduktīvā (no vispārīgiem secinājumiem konkretizējot to ietekmi uz konkrētiem faktiem) un induktīvā (no atsevišķām atziņām pārejot uz vispārīgā apkopošanu).

Secinājumos tiek izvirzīta tēze, ka patērētāju datus juridiski nevar atzīt par maksāšanas līdzekli, tai pašā laikā nenoliedzot, ka tiem ir mantiska vērtība. Saimnieciskās darbības jeb biznesa modelis, kurā patērētājs apmaiņā pret digitālo

¹ A Digital Single Market Strategy for Europe. 6 May 2015 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM (2015) 192 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0192&from=LV> [aplūkots 07.03.2021.].

² Ibid.

³ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/771 (2019. gada 20. maijs) par atsevišķiem preču pārdošanas līgumu aspektiem, ar kuru groza Regulu (ES) 2017/2394 un Direktīvu 2009/22/EK un atceļ Direktīvu 1999/44/EK. OV L 136, 22.05.2019.

⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/770 (2019. gada 20. maijs) par dažiem digitālā satura un digitālo pakalpojumu piegādes līgumu aspektiem. OV L 136, 22.05.2019.

⁵ Likumprojekts “Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40495464> [aplūkots 07.03.2021.].

saturu dod piekrišanu apstrādāt savus datus, ir mūsdienu realitāte, kurai ir jārod atbilstošs regulējums. Eiropas komisija starp sešām galvenajām 2019.–2024. gada politiskajām prioritātēm ir izvirzījusi prioritāti “Digitālajam laikmetam gatava Eiropa”.⁶ Tās mērķis ir nodrošināt nepieciešamos tiesiskos, ekonomiskos un tehnoloģiskos instrumentus, lai tehnoloģijas kalpo cilvēkiem un rada pievienoto vērtību viņu ikdienas dzīvē. Līdz ar to nākotnē būs interesanti vērot, kā attīstīsies patērētāju datu kā vērtības tiesiskā izpratne un kā tā tiesiski korelēs ar jauniem saimnieciskās darbības modeļiem.

1. Digitālā satura direktīvas piemērošanas joma kā jaunums Eiropas līgumtiesībās

Digitālā satura direktīvas mērķis ir panākt dažu digitālā satura piegādes līgumu un digitālo pakalpojumu aspektu saskaņošanu, ņemot par pamatu augstu patērētāju aizsardzības līmeni. Līdz ar to šo direktīvu piemēro ikvienam līgumam, kura ietvaros pārdevējs piegādā vai apņemas piegādāt patērētājam digitālo saturu (video datnes, audio datnes, fotogrāfijas, e-grāmatas) vai digitālo pakalpojumu (lietotnes, mākoņkrātuves un straumēšanas pakalpojumi) un patērētājs maksā vai apņemas maksāt cenu. Digitālā satura direktīva paredz vairākus direktīvas piemērošanas izņēmumus.⁷ Piemēram, direktīvu nepiemēro digitālajam saturam vai digitālajiem pakalpojumiem, kuri ir ietverti precēs vai kuriem ir savstarpēja saikne ar precēm (šajā gadījumā tiek piemērota patērētāja pirkuma direktīva⁸), veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanas, finanšu pakalpojumu, azartspēļu pakalpojumu līgumiem u. c. Minētie izņēmumi ir uzskatāmi par klasiskiem izņēmuma gadījumiem patērētāju tiesību aizsardzības direktīvās, jo argumentēti no regulējuma piemērošanas kompetences tiek izslēgtas konkrētas jomas. Dzīvei, zinātnei, cilvēka prātam attīstoties un radot jaunas sociālās realitātes, cilvēks turpina postulēt arvien jaunus vajadzības un tiesības.⁹ Tādējādi līdztekus norādītajai piemērošanas jomai digitālā satura direktīvas 3. panta 1. punkta 2. teikums paredz ieviest normatīvo bāzi Latvijā un daudzās citās dalībvalstīs līdz šim neregulētam līgumtiesību fenomenam – patērētāja piekrišanai personas datu apstrādei apmaiņā pret digitālā satura saņemšanu.

Digitalizācija ir veicinājusi ievērojamu skaitu jaunu un nebijušu ar digitālā satura piegādi saistītu saimnieciskās darbības modeļu rašanos. Patērētāji var izvēlēties piedāvājumus pēc viņu pieprasījuma vai daļēji pēc viņu pieprasījuma, pasūtītu lejupielādi, straumēšanu, interneta apraidi, interaktīvo televīziju, elektronisko

⁶ 6 Commission priorities for 2019-24. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_en [aplūkots 07.03.2021.]; sk. arī: Political guidelines of the Next European Commission 2019-2024. Ursula von der Leyen, 16 July 2019. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf [aplūkots 07.03.2021.].

⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/770 (2019. gada 20. maijs) par dažiem digitālā satura un digitālo pakalpojumu piegādes līgumu aspektiem. OV L 136, 22.05.2019., 3. apsvēruma un 3. panta 1., 4. un 5. punkts.

⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/771 (2019. gada 20. maijs) par atsevišķiem preču pārdošanas līgumu aspektiem, ar kuru groza Regulu (ES) 2017/2394 un Direktīvu 2009/22/EK un atceļ Direktīvu 1999/44/EK. OV L 136, 22.05.2019., 3. panta 3. punkts.

⁹ Ņikona L. Brīvība un dažādība sabiedrībā jāuztver kā vērtība. Intervija ar Inetu Ziemeli. Latvijas Vēstnesis, 04.03.2021. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/325510-briviba-un-dazadiba-sabiedriba-jauztver-ka-vertiba-2021> [aplūkots 07.03.2021.].

grāmatu, žurnālu un avižu piegādes abonēšanu, tiešsaistes pārraides sociālajos medijos, mākoņpakalpojumus, lietotnes, var veikt pirkumus pašās lietotnēs un daudzus citus pakalpojumus. Attiecīgi šiem pakalpojumiem tiek pielāgoti dažādi maksāšanas veidi, sākot ar klasisko jeb monetāro cenu līdz maksājumiem natūrā (īpaši reklāmām) vai personas datu izmantošanai.¹⁰ Atsaucoties uz Eiropas Digitālā vienotā tirgus stratēģiju, Katri Havu (*Katri Havu*) norādīja, ka patērētāju kā lietotāju datu izmantošana komerciāliem mērķiem dod iespēju identificēt konkrētas jomas, kurām ir nepieciešama tūlītēja analītiska izpēte un normatīvā regulējuma izstrādāšana.¹¹ Eiropas likumdevējs ir izvēlējies Norberta Reiha (*Norbert Reich*) un Hansa Miklica (*Hans W. Micklitz*) piedāvāto digitālā satura līgumu regulējuma nodalīšanu no klasiskā patērētāju pirkuma regulējuma, t. i., patērētāju pirkuma Direktīvas 1999/44¹², kuru tuvākajā laikā atceļ jaunā patērētāja pirkuma direktīva. Tiesību zinātnieki regulējuma nodalīšanas nepieciešamību pamato ar digitālā satura līguma hibrīdo raksturu,¹³ taču secināms, ka tieši regulējuma nodalīšana ir ļāvusi Eiropas likumdevējam spert drosmīgu soli, paplašinot digitālā satura direktīvas piemērošanas jomu un tā rezultātā aptverot līdz šim normatīvi neregulētas sociālās realitātes situācijas. Proti, paredzot direktīvas piemērošanu arī tādiem inovatīviem saimnieciskās darbības modeļiem kā tiem, kuros patērētājs par pakalpojumu nemaksā, bet apmaiņā pret to sniedz savus datus.

Attiecībā uz digitālā satura direktīvas 3. panta 1. punkta 2. teikumā noteikto direktīvas piemērošanas jomu ir jāvērs uzmanība, ka regulējums ietver arī izņēmumus. Direktīvu nepiemēro gadījumos, kad digitālā satura vai pakalpojuma sniedzējs vāc personas datus tikai un vienīgi, lai sniegtu digitālo saturu vai digitālo pakalpojumu vai izpildītu juridiskās prasības. Pamatā direktīvas piemērošana attieksies uz tiem gadījumiem, kad digitālā satura vai pakalpojuma sniedzējs patērētāja sniegtos datus izmantos komerciāliem mērķiem, taču tas neizslēdz cita veida gadījumus, kas varētu nebūt tieši saistīti ar digitālā satura sniedzēja komerciālo nolūku. Neskatoties uz iepriekš minēto, digitālā satura direktīva satur svarīgu norādi par direktīvas attiecībām ar personas datu aizsardzības regulējumu. Eiropas Savienības tiesību aktos par personas datu aizsardzību ir paredzēts izsmelošs personas datu likumīgas apstrādes juridisko pamatu saraksts. Tādējādi jebkāda personas datu apstrāde saistībā ar līgumu, kas ir šīs direktīvas darbības jomā, ir likumīga tikai tad, ja tā atbilst Vispārīgās datu aizsardzības regulas¹⁴ noteikumiem par juridiskajiem pamatiem personas datu apstrādei. Kolīzijas gadījumā starp digitālā satura direktīvu un Eiropas Savienības tiesību aktiem personas datu aizsardzības jomā pēdējie ir pārāki.¹⁵ Likumprojekts šādu piebildi neietver, tomēr, lai novērstu tiesību normu piemērošanas neatbilstības, to būtu ieteicams paredzēt.

¹⁰ Helberger N., Loos M. B. M., Guibault L., Mak Ch., Pessers L. Digital Content Contracts for Consumers. *Journal of Consumer Policy*, 2013, pp. 36, 37–57.

¹¹ Havu K. The EU digital single market from a consumer standpoint: How do promises meet means? *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2017, Vol. 9 (2), pp. 146–183.

¹² Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 1999/44 (1999. gada 25. maijs) par dažādiem patēriņa preču pārdošanas aspektiem un saistītajām garantijām. OV L 171, 07.07.1999.

¹³ Micklitz H.-W., Reich N. Sale of Consumer Goods. In: Micklitz H.-W., Reich N., Rott P. *EU consumer law*, 2nd ed. Antwerpen; Portland, Oregon: Intersentia, 2014, p. 97.

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). OV L 119/1, 27.04.2016.

¹⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/770 (2019. gada 20. maijs) par dažiem digitālā satura un digitālo pakalpojumu piegādes līgumu aspektiem. OV L 136, 22.05.2019., 37. apsvēruma.

Digitālā satura direktīvas 3. panta 1. punkta 2. teikumā norādītā piemērošanas joma dod iespēju patērētājiem izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus digitālā satura vai digitālā pakalpojuma neatbilstības vai nepiegādāšanas gadījumā arī ligumiem, kuru ietvaros digitālā satura piegādātājs sniedz vai apņemas sniegt patērētājam digitālo saturu vai digitālo pakalpojumu, bet patērētājs sniedz vai apņemas sniegt personas datus. Tādējādi arī uz šiem ligumiem attieksies direktīvā paredzētā tiesisko aizsardzības līdzekļu izmantošana. Tieši šis regulējuma darbības jomas paplašināšanas mērķis dod patērētājiem tiesības uz ligumiskiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem arī tādos saimnieciskās darbības modeļos, kur patērētāja dati tiek saņemti apmaiņā pret digitālā satura nodošanu. Raksta ierobežotā apjoma dēļ padziļināti netiek vērtētas sekas, kas iestātos gadījumā, ja ligums tiek atcelts vai konstatēta neatbilstība ligumam un ja patērētājs sniedzis savus datus apmaiņā pret digitālo saturu. Lai izprastu jauno regulējumu un nodrošinātu tā korektu ieviešanu Latvijas tiesībās, svarīgi ir saprast, kas ir patērētāja dati digitālā satura direktīvas kontekstā.

2. Patērētāju dati digitālā satura direktīvas kontekstā

Arvien vairāk digitālo pakalpojumu veidi balstās uz personas datu apstrādi, tai skaitā vākšanu un izmantošanu: veselības un sporta ierīces, personīgās efektivitātes lietotnes, personīgie asistenti, meklēšanas programmas, sociālie mediji, gudrā televīzija un citas ar internetu savienotās ierīces.¹⁶ Globālajā digitālajā ekonomikā komersanti vāc un izmanto patērētāju personas datus dažādiem mērķiem, sākot ar patērētāja pasūtījuma izpildi un pakalpojumu uzlabošanu, autentifikācijas un krāpšanas atklāšanu un beidzot ar patērētāja izsekošanu un personalizētas reklāmas radīšanu un piedāvāšanu patērētājiem. Sociālā realitāte apliecina, ka “par brīvu” ir interneta pakalpojumu noklusētā cena.¹⁷ Personas dati ir valūta, kas ļauj patērētājam piekļūt “bez maksas” tiešsaistes pakalpojumiem. Līdz ar to mūsdienās vairs nav noslēpums, ka patērētāju dati ir degviela saimnieciskajai darbībai digitālajā vidē. Šādu saimnieciskās darbības modeli izmanto tādas starptautiski spēcīgas digitālās platformas kā *Facebook*, *YouTube*, *Instagram* u. c. Līdz ar to datu komerciālā vērtība var būt finansiāli ļoti augsta, tomēr kas tad īsti ir patērētāja dati – komerciāla vērtība, nauda, naudas digitāls ekvivalents, prece, maksāšanas līdzeklis?

Nemot vērā, ka digitālā satura direktīva pirmo reizi Eiropas Savienības normatīvā regulējuma līmenī mēģina atbildēt uz jautājumu minētajā aspektā, tā analīzi ir vērts sākt tieši ar direktīvu kā izejošo tiesību avotu. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Likumprojektā tiek nostiprināta jau praksē esoša pieeja – maksāt naudas summu vai vērtības digitālu ekvivalentu. Praksē ir sastopams, ka, piemēram, lai varētu lietot kādu sociālo mediju platformu, ir jāsniedz savi personas dati – vārds, vecums, elektroniskā pasta adrese u. c. Šādos gadījumos tiek uzskatīts, ka patērētājs ir iegādājies digitālo saturu vai digitālu pakalpojumu, šajā gadījumā piekļuvi

¹⁶ Helberger N., Borgesius F. Z., Reyna A. The Perfect Match? A Closer Look at the Relationship between EU Consumer Law and Data Protection Law. *Common Market Law Review*, 2017, Vol. 54 (5), pp. 1427–1466.

¹⁷ Hoofnagle Ch. J., Whittington J. Free: Accounting for the Costs of the Internet's Most Popular Price. *UCLA law review*, 2014, 607, pp. 606–670.

sociālo mediju platformai, piemēram, *Facebook*, par vērtības digitālu ekvivalentu.¹⁸ Tādējādi Likumprojekta anotācija noteic, ka patērētāja dati ir maksājuma veids jeb naudas vērtības digitāls ekvivalents. Tieši tāds pats kā elektroniskie vaučeri vai e-kuponi, digitālā valūta, kas tiek lietota, lai digitālajā vienotajā tirgū samaksātu par dažādām precēm vai pakalpojumiem. Digitālā satura direktīvas 2. panta 7. punkts definē “cenu”, saprotot ar to naudas summu vai vērtības digitālu ekvivalentu, kas jāsamaksā par digitālā satura vai digitālā pakalpojuma piegādi.¹⁹ Savukārt Likumprojekts pārņem direktīvas definējumu, paredzot tā iekļaušanu Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 1. panta 18. punktā: digitālā satura vai digitālā pakalpojuma cena – naudas summa vai vērtības digitāls ekvivalents, kas jāsamaksā par digitālā satura vai digitālā pakalpojuma piegādi.²⁰ Analizējot digitālā satura direktīvu, īpaši tās 23.–25. apsvērumu, secināms, ka Likumprojekta anotācija nonāk pretrunā ar direktīvu. Proti, patērētāja dati nevar būt nauda vai naudas digitāls ekvivalents. Tādējādi dati nav atzīstami par cenu, neskatoties uz to, ka pat specializētajā zinātniskajā literatūrā, tai skaitā tiesību zinātniskajos avotos, autori patērētāju datus mēdz salīdzināt ar cenu vai dēvēt par cenu.

Digitālā satura direktīvā ir uzsvērts, ka personas datus nevar uzskatīt par precī, jo tiesības uz personas datu aizsardzību ir pamattiesības.²¹ Personas dati un patērētāju dati kā daļa no tiem ir pamattiesību vērtība. Eiropas datu aizsardzības uzraugs norāda, ka personas dati nevar tikt pielīdzināti ne naudai, ne precei. Tos nevar ne monetizēt, ne atzīt par komercdarījuma priekšmetu pat gadījumā, ja datu subjekts vēlas būt šāda darījuma puse. Nevajadzētu veicināt patērētāju vēlmi tirgoties ar tā datiem. Patērētājs, kuram nav citu līdzekļu kā vien viņa dati, lai iegādātos kādu pakalpojumu, visticamāk, šādās attiecībās kļūs par upuri.²² Neskatoties uz minēto, sociālā realitāte tomēr prasa regulēt arī šādas patērētāju un komersantu attiecības. Pašlaik patērētājam minētajos saimnieciskās darbības modeļos nav tiesību uz līgumiskiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, lai gan patērētāji apmaiņā pret digitālo saturu dod piekrišanu izmantot potenciāli mantisku vērtību – datus. Līdz ar to Eiropas likumdevējs ir izvēlējis vidusceļu, no vienas puses, patērētāju datus neatzīstot par maksāšanas līdzekli vai precī un, no otras puses, juridiski ne vien atzīstot patērētāju datus par pamattiesību vērtību, bet arī piešķirot tiem mantiskas vērtības nozīmi.

Ņemot vērā minēto, ir nepieciešamas labot Likumprojekta anotācijas sadaļu “Dati kā maksāšanas līdzeklis”, norādot, ka 1) patērētāju dati nav cena, nauda vai naudas digitāls ekvivalents; 2) patērētāju dati nav prece. Vienlaikus secināms, ka, neskatoties uz to, ka Likumprojekta sadaļas virsraksts “Dati kā maksāšanas līdzeklis” konceptuāli nav pretrunā ar iepriekš minēto, jo norāda uz salīdzinājumu, datu pielīdzināšana maksāšanas līdzeklī nav tālredzīga, līdz ar to virsraksts būtu

¹⁸ Likumprojekta “Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: https://em.gov.lv/lv/Ministrija/sabiedrības_lidzdaliba/diskusiju_dokumenti/aplūkots_07.03.2021.].

¹⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/770 (2019. gada 20. maijs) par dažiem digitālā satura un digitālo pakalpojumu piegādes līgumu aspektiem. OV L 136, 22.05.2019., 2. panta 7. punkts.

²⁰ Likumprojekts “Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40495464> [aplūkots 07.03.2021.], 2. lpp.

²¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/770 (2019. gada 20. maijs) par dažiem digitālā satura un digitālo pakalpojumu piegādes līgumu aspektiem. OV L 136, 22.05.2019., 24. apsvēruma.

²² European Data Protection Supervision Opinion “On the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content”, 4/2017, 2017. Pieejams: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en.pdf [aplūkots 07.03.2021.].

jālabo. Proti, likumprojektu anotācija ir viens no galvenajiem avotiem, kur ieskatās tiesību piemērotāji, saskaroties ar tiesību normu tulkošanas grūtībām. Latvijas normatīvajā regulējumā ietvertā maksāšanas līdzekļa tiesību institūta izpratne ir cieši saistīta ar naudu²³ un tā piesaisti kādas valsts nacionālajai valūtai. Savukārt patērētāja dati ir līgumisks maiņas līdzeklis, lai saņemtu pakalpojumu. Tādējādi Likumprojekta attiecīgās sadaļas virsraksts būtu maināms uz “Patērētāja piekrišana datu apstrādei kā līgumisks maiņas līdzeklis pakalpojuma saņemšanai”.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka patērētāju dati digitālā satura direktīvas kontekstā ir ieguvuši Latvijas tiesību sistēmā līdz šim nepazītu tiesisko izpratni. Turpmāk tiks apskatīts jautājums par to lomu un vietu Latvijas civiltiesību sistēmā kopumā.

3. Jaunā regulējuma saskaņošana ar Latvijas civiltiesību sistēmu

Saskaņā ar digitālā satura direktīvas 12. apsvērumu direktīva neietekmē valstu tiesību aktus par līgumu izstrādi, spēkā esamību, spēkā neesamību vai sekām vai digitālā satura vai digitālā pakalpojuma likumību. Direktīva nenosaka līguma par digitālā satura vai digitālā pakalpojuma sniegšanu juridisko būtību un neregulē jautājumu par to, vai līgums par digitālā satura vai digitālā pakalpojuma sniegšanu ir uzskatāms, piemēram, par pirkuma, pakalpojumu, nomas vai *sui generis* līgumu. Ņemot vērā katras dalībvalsts tiesību sistēmas īpatnības, Eiropas likumdevējs minēto jautājuma noregulējumu ir atstājis valstu tiesību aktu kompetencē. Džoanna Hokstra (*Johanna Hoekstra*) un Aisema Dikere-Vanberga (*Aysem Diker-Vanberg*) norāda, ka digitālā satura direktīvas noteikumi nav pārdomāti, nav ilgtspējīgi un ir tuvredzīgi, jo nav izmantota iespēja noteikt digitālā satura un digitālā pakalpojuma sniegšanas līgumisko tiesību vienotu regulējumu. Dalībvalstīm joprojām ir atstāts pietiekami daudz brīvības, lai izveidotu vai saglabātu atšķirīgu regulējumu.²⁴ Eiropas likumdevējs ir apzināti izvairījies digitālā satura direktīvā noteikt speciālo līgumu juridisko klasifikāciju (piemēram, paredzot, ka tas ir pirkuma līgums vai pakalpojuma sniegšanas līgums), bet paplašinājis direktīvas darbības jomu visiem patērētāju līgumiem, kas tiek slēgti par digitālā satura vai digitālā pakalpojuma sniegšanu.²⁵ Līdz ar to nav pārsteigums, ka tik plašs speciālo līgumu izpratnes tvērumš neiekļaujas daudzu nacionālo valstu tradicionālajās civiltiesību sistēmās un nekvalificējas kā tāda līguma veids, kas valstī jau zināms, piemēram, kā pirkuma līgums vai piegādes līgums.

Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences plenārsēdē tiesību zinātņu doktors Jānis Kārliņš norādīja, ka uz līgumiem, kuru objekts ir digitālais saturs, pašlaik nav pilnvērtīgi attiecināmi Civillikumā paredzētie vispārējie atsavināšanas līgumu, piemēram, pirkuma līguma, maiņas līguma, dāvinājuma līguma, noteikumi. Proti, digitālais saturs nav ne ķermeniska, ne bezķermeniska lieta, līdz ar to uz digitālo saturu nevar tikt īstenota īpašuma tiesība. Tieši īpašuma tiesības pārejas iespējamība ir atsavināšanas līgumus vienojošā pazīme. Lai risinātu šo situāciju, tika ieskicēti divi alternatīvi varianti: 1) papildināt patērētāju

²³ Piemēram, sk.: Kredītiestāžu likums: LV likums. Pieņemts 05.10.1995. [16.02.2021. red.].

²⁴ Hoekstra, J., Diker-Vanberg, A. The proposed directive for the supply of digital content: is it fit for purpose? *International Review of Law, Computers & Technology*, 2019, Vol. 33 (1), pp. 100–117.

²⁵ Schulze, Staudenmayer. *EU Digital Law. Article-by-Article Commentary*. Germany: Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2020, p. 7.

tiesību aizsardzības likumu ar atrunu par Civillikumā paredzēto atsavinājuma līgumu regulējuma piemērošanu līgumiem, kuru objekts ir digitāls saturs, vai 2) iekļaut norādi par digitālā satura pirkšanas iespējamību Civillikuma 2002. pantā.²⁶

Patērētāju datu loma digitālā satura direktīvā, paredzot, ka tie var būt maiņas līdzeklis digitālā satura saņemšanai, tiesībjautājumu par digitālā satura līguma juridiskās būtības identificēšanu padara vēl komplicētāku. Pašlaik līgums (kura ietvaros digitālā satura vai digitālā pakalpojuma sniedzējs sniedz vai apņemas sniegt patērētājam digitālo saturu vai digitālo pakalpojumu un patērētājs sniedz vai apņemas sniegt pretī tam personas datus vai piekrišanu apstrādāt personas datus) neatbilst nevienam no Civillikumā regulētajiem atsavinājuma līguma veidiem, jo ne tikai trūkst īpašuma tiesību pārejas iespējamības (nav lietas), bet arī netiek izpildīts nosacījums par maksu/cenu, kas ir obligāta sastāvdaļa lielākajai daļai atsavinājuma līgumu veidu (izņēmums ir maiņas līgums; savukārt uztura līgums uz šo gadījumu neattiecas, tāpēc rakstā netiek apskatīts). Maiņas līguma (Civillikuma 2091. pants) regulējuma piemērošana būtu vistuvākā norādītā līguma juridiskajai būtībai, tomēr Civillikuma 2091. panta otrajā teikumā atrunātais maiņas līguma priekšmets neļauj mainīties ar personas datiem un digitālo saturu. Šis direktīvas galvenais jaunums par patērētāju datu lomu līgumtiesībās kontekstā ar digitālo ekonomiku būtiski ietekmēs Eiropas līgumtiesību attīstību.²⁷ Pašlaik Latvijas tiesību sistēmā iepriekš minēto līgumu var kvalificēt kā *sui generis* jeb speciālo līgumu, kas neiekļaujas Latvijas Civiltiesību sistēmas līgumu kvalifikācijā, līdz ar to paliek ārpus Civillikuma regulējuma. Pašlaik Likumprojektā būtu atbalstāms tiesību zinātņu doktora Jāņa Kārklīņa ierosinājums. Proti, papildināt Patērētāju tiesību aizsardzības likumu ar atrunu par Civillikumā paredzēto atsavinājuma līgumu regulējuma piemērošanu līgumiem, kuru objekts ir digitāls saturs,²⁸ piebilstot, kas tas tiek piemērots arī tajos gadījumos, kad patērētājs apmaiņā pret digitālo saturu vai digitālo pakalpojumu sniedz savus datus vai dod piekrišanu savu datu apstrādei saskaņā ar jaunā Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 2.¹ panta ceturto daļu (Likumprojekta 2. punktu). Lai gan secināms, ka ilgtspējīga regulējuma izstrādei būtu ieteicams uzsākt diskusiju par Civillikuma 13. nodaļas "Prasījumi no atsavinājuma līgumiem" modernizāciju kopsakarā ar digitālās ekonomikas attīstības sociālo realitāti, jo digitālā satura kā līguma objekta datu kā līgumiska maiņas līdzekļa regulējums ir aktuāls arī komersantu jeb B2B attiecībās. Proti, nebūtu pamatoti no tiesiskās aizsardzības izslēgt komersantus un digitālā satura direktīvas noteikumi būtu jāattiecinā arī uz B2B attiecībām.

²⁶ Jāņa Kārklīņa priekšlasījums "Pirkuma līguma objekta izpratne jauno patērētāju pirkuma direktīvu gaismā" Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences plenārsēde "Tiesības un tiesiska vide mainīgos apstākļos". Rīga, 21.02.2021. Programma pieejama: https://www.jf.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Fakultates/www.jf.lu.lv/zinas/2021/79konf/Plenarsede_JF_LU_79konference__1_.pdf [aplūkots 07.03.2021.].

²⁷ Schulze, Staudenmayer. EU Digital Law. Article-by-Article Commentary. Germany: Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2020, p. 7.

²⁸ Jāņa Kārklīņa priekšlasījums "Pirkuma līguma objekta izpratne jauno patērētāju pirkuma direktīvu gaismā" Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences plenārsēde "Tiesības un tiesiska vide mainīgos apstākļos". Rīga, 21.02.2021. Programma pieejama: https://www.jf.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Fakultates/www.jf.lu.lv/zinas/2021/79konf/Plenarsede_JF_LU_79konference__1_.pdf [aplūkots 07.03.2021.].

Kopsavilkums

1. Sociālās realitātes radītās jaunās vajadzības ir rosinājušas Eiropas likumdevēju iniciēt tiesību normatīvās bāzes radīšanu Latvijā un daudzās citās Eiropas Savienības dalībvalstīs līdz šim neregulētam līgumtiesību fenomenam – līgumam, kurā tiek sniegts digitālais saturs apmaiņā pret patērētāja datiem vai patērētāja piekrišanu datu apstrādei.
2. Digitālā satura direktīva satur svarīgas norādes par direktīvas attiecībām ar personas datu aizsardzības regulējumu. Proti, kolīzijas gadījumā starp digitālā satura direktīvu un Eiropas Savienības tiesību aktiem personas datu aizsardzības jomā pēdējie ir pārāki. Likumprojekts šādu piebildi neietver, tomēr, lai novērstu tiesību normu piemērošanas neatbilstības, to būtu ieteicams paredzēt. Vienlaikus Likumprojektā ieteicams iekļaut norādi, ka patērētāja izmantotie patērētāju tiesību aizsardzības līdzekļi neietekmē patērētāja kā datu subjekta tiesības vienlaicīgi izmantot arī personas datu tiesību aizsardzības regulētajos normatīvajos aktos noteiktos tiesību aizsardzības līdzekļus, īpaši Regulā 2016/679 paredzētās tiesības. Piemēram, patērētāja tiesības atcelt līgumu neskar patērētāja kā datu subjekta tiesības uz datu dzēšanu, datu pārnesamību un piekrišanas atsaukšanu attiecībā uz personas datu apstrādi.
3. Patērētāja dati nevar būt nauda, naudas digitāls ekvivalents vai maksāšanas līdzeklis. Līdz ar to Likumprojekta anotācija nonāk pretrunā ar direktīvu. Vienlaikus dati nav prece, jo dati ir pamattiesību vērtība, lai gan tiem ir mantiskas vērtības pazīmes. Patērētāja piekrišana datu apstrādei vai patērētāja sniegtie dati ir jāvērtē kā līgumisku maiņas līdzekli pakalpojuma saņemšanai.
4. Pašlaik Latvijas tiesību sistēmā iepriekš minēto līgumu var kvalificēt kā *sui generis* jeb speciālo līgumu, kas neiekļaujas Latvijas Civiltiesību sistēmas līgumu kvalifikācijā, līdz ar to paliek ārpus Civillikuma regulējuma. Likumprojektā atbalstāms būtu ierosinājums – papildināt Patērētāju tiesību aizsardzības likumu ar atrunu par Civillikumā paredzēto atsavinājuma līgumu regulējuma piemērošanu līgumiem, kuru objekts ir digitālais saturs, piebilstot, kas tas tiek piemērots arī tajos gadījumos, kad patērētājs apmaiņā pret digitālo saturu vai digitālo pakalpojumu sniedz savus datus vai dod piekrišanu savu datu apstrādei saskaņā ar jaunā Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 2.¹ panta ceturto daļu (Likumprojekta 2. punktu).
5. Vienlaikus ilgtspējīga regulējuma izstrādei būtu ieteicams uzsākt diskusiju par Civillikuma 13. nodaļas “Prasījumi no atsavinājuma līgumiem” modernizāciju kopsakarā ar digitālās ekonomikas attīstības sociālo realitāti, jo digitālā satura kā līguma objekta datu kā līgumiska maiņas līdzekļa regulējums ir aktuāls arī komersantu jeb *B2B* attiecībās.

Pētījumu atbalsta Latvijas Zinātnes padomes (LZP) Fundamentālo un lietišķo pētījumu projekts (FLPP) “Patērētāju aizsardzības stiprināšana digitālajā un datu laikmetā: jauno patērētāja pirkuma direktīvu ieviešana Latvijas tiesību sistēmā”.

FLPP
FUNDAMENTĀLIE UN
LIETĪSKIE PĒTĪJUMU
PROJEKTI